

הכנסת העשרים וחמש

יוזמים : חברי הכנסת דבי ביטון
אליהו רביבו

פ/25/5588

הצעת חוק הביטוח הלאומי (תיקון – ביטול שלילת קצבת שאירים מאלמנות שנישאו שנית), התשפ"ה–2025

1. ביטול סעיף 135 בחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה–1995¹ (להלן – החוק העיקרי), סעיף 135 – בטל.
2. תיקון סעיף 255 בסעיף 255 לחוק העיקרי, סעיפים קטנים (ב) ו-(ג) – בטלים.
3. ביטול סעיף 262 בחוק העיקרי – בטל.

דבר הסבר

אובדן של הורה ובן זוג מהווה משבר עמוק במשפחה, הן במישור הרגשי והן במישור הכלכלי. המדינה מכירה בקושי זה ומעניקה תמיכה למשפחות שאיבדו הורה או בן זוג באמצעות קצבת שאירים חודשית בסך של כ-1,600 שקלים חדשים. זוהי קצבה בסיסית המיועדת לסייע בצרכים היום-יומיים של האלמנה והיתום. ואולם, החוק בנוסחו הנוכחי קובע כי אלמנה המתחנת בשנית מאבדת את זכאותה לקצבת השאירים. דבר זה אינו מתיישב עם תכלית הקצבה אשר נועדה להבטיח את צרכי האלמנה והיתום. במקרה מוות של בן זוג או הורה, המשפחה כולה עוברת טלטלה ובן הזוג הנותר נדרש להתמודד לבדו עם גידול הילדים והופך ברגע להיות המפרנס היחיד. יש לזכור, כי מעבר להתמודדות עם השכול והאבל המשפיעים מטבע הדברים על התפקוד היום-יומי, כמו גם על רמת התפקוד במקום העבודה, ההורה הנותר נאלץ להתמודד עם השלכות נוספות, ביניהן האחריות על הטיפול בילדים: החל מהסעות הילדים, דרך הטיפול בצרכיהם הנפשיים המורכבים ועד למעבר הדרמטי ממשמורת משותפת להורות יחידנית מלאה. כל אחד מהאתגרים הללו לבדו היה מהווה משימה מורכבת, אך ההתמודדות עם כולם בו-זמנית, בצל האובדן, היא משימה קשה מאד.

לפי המצב המשפטי כיום, כמעט ואין מענים לאלמנות בשכול האזרחי. החשיבות הטמונה בחוק זה חורגת מהיבט ההגנה על ההורה הנותר ומתפרשת על פני מעגלי השפעה רחבים יותר הנוגעים לרווחת

¹ ס"ח התשנ"ה עמ' 210.

היתום. נכון להיום, קצבת השאירים העומדת על סכום של כ-1,600 שקלים חדשים בחודש במוצע אינה מספיקה למחיה בכבוד ולהחזקת משפחה, במיוחד כאשר מדובר במשפחות עם ילדים. בכך עולה סכנה שההורה והילדים ייכנסו למעגל העוני. הסכנה של פליטתו של ההורה הנותר משוק התעסוקה מהווה פגיעה הן במישור הכלכלי והן במישור הנפשי, שכן השתלבות מחודשת בשוק העבודה לאחר היעדרות ממושכת מהווה אתגר משמעותי, במיוחד נוכח הנסיבות המורכבות. כל אלה מובילים לצורך הכרחי בהעלאה של קצבת השאירים ותמיכה כלכלית גדולה יותר עבור המשפחות שאיבדו את היקר להן מכל. מחקר שערכה עמותת חמניות – הבית ליתומים בישראל, חושף את ההשלכות הכלכליות המשמעותיות של אובדן הורה על המשפחה. בהתאם לתוצאות מחקר מקיף שערכה העמותה יחד עם אוניברסיטת תל אביב, אוניברסיטת בר אילן וגופים נוספים הראה כי אובדן הורה בגיל צעיר הינו גורם המערער את מצבן הכלכלי של משפחות ומגדיל את הסיכוי לדרדרון לעוני. עוד מדגישים המחקרים כי גם במקרים של נישואים מחדש, הצורך בתמיכה כלכלית ביתומים נותר בעינו, וכי לרוב נישואים מחדש לא שיפרו את מצבם הכלכלי של היתומים וכי בן הזוג של ההורה אינו נושא בעול הכלכלי של הילדים, וכי אין זה מתפקידו או מחובתו.

ואכן, המצב החוקי מעגן פגיעה מהותית בזכויותיהם של יתומים אשר ההורה הנותר שלהם בחר להינשא בשנית. קצבת השאירים, אשר ניתנת לאלמנה כאפוטרופוס של היתום, נועדה להבטיח את צורכי הקיום הבסיסיים של הילד שאיבד הורה. לפי תוצאות המחקר האמורות אין הצדקה לשלילת קצבה מהאלמן או האלמנה הנתמכים בה לצורך גידול הילדים ושליחה אמור תחריף את הקושי הכלכלי עבור האלמנות ותהווה תמריץ שלילי עבורן לשקם את חייהן האישיים באמצעות נישואין מחדש, שכן הדבר כרוך באובדן של התמיכה הכלכלית, המצומצמת ממילא, המוענקת לילדיהן. קצבת שאירים, אשר ניתנת לאלמנה כאפוטרופוס של היתום, נועדה להבטיח את צורכי הקיום הבסיסיים של הילד שאיבד הורה, ולכן שלילת הקצבה למעשה פוגעת בקבוצת הילדים היתומים, דבר שאינו עולה בקנה אחד עם תכלית החקיקה.

לפיכך, מוצע לתקן את החוק כך שיתומים ימשיכו לקבל את קצבת השאירים ללא תלות במצבה המשפחתי של האם האלמנה. קצבת השאירים היא זכות שנועדה לסייע למשפחות השכולות ולאפשר להורה הנותר לגדל לבדו את הילדים, לסייע להם להשתקם, ובכך למנוע את ההשלכות ארוכות הטווח העשויות להיות למי שאיבד הורה ואינו מקבל את המענה המותאם.

הצעת חוק זו נוסחה בסיוע של עמותת חמניות – הבית ליתומים בישראל.

הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים
והונחה על שולחן הכנסת ביום
י' באדר התשפ"ה (10.03.2025)